

De overgang van Opbouwdienst naar Arbeidsdienst gaf Breunese de gelegenheid, een selectie aan te brengen onder het kader. Het zou overigens onjuist zijn, die Arbeidsdienst als een instituut te zien dat uitsluitend op Duitse initiatieven terugging. Aan het einde van de jaren '30 was er in ons land van verscheidene kanten op aangedrongen, hetzij voor alle jongeren, hetzij alleen voor de jeugdige werklozen een soort arbeidsdienst in het leven te roepen; de Quay was een voorstander geweest van dergelijke denkbeelden en hij ging er na de capitulatie voor ijveren in het college van secretarissen-generaal waarbij de secretaris-generaal van sociale zaken, Scholtens, zich als tegenstander ontpopte. 'Als de Duitser een arbeidsdienst wil hebben, zal hij', schreef Scholtens eind juli in een nota,

'die uiteraard kunnen opleggen. Dat moet hij dan ook maar doen. Maar dan zal zulk een dienst van het eerste ogenblik af bij de bevolking impopulair zijn en zal hij weer verdwijnen zo gauw wij onze vrijheid weer zullen hebben herkregeen, te meer omdat de arbeidsdienst dan niet zal zijn opgelegd in ons belang . . ., maar in het Duitse belang dat in een arbeidsdienst uiteraard een middel heeft om een groot deel van de bevolking permanent geestelijk te kunnen beïnvloeden.'¹

Scholtens vond voor dit standpunt weinig steun bij zijn ambtgenoten. Kort voor hij zijn functie neerlegde, besloten deze, de oprichting van een verplichte arbeidsdienst 'met in acht neming van Nederlands recht en Nederlandse omstandigheden, op Nederlandse wijze,' in voorbereiding te nemen.² Wie moest er dan de leiding van krijgen? De secretarissen-generaal voelden niet veel voor Breunese en namen contact op met de griffier van de Tweede Kamer, mr. L. A. Kesper, die geen werk meer had. Mr. Kesper verklaarde zich evenwel alleen bereid, die leiding op zich te nemen wanneer er van Duitse kant geen sprake zou zijn 'van inmenging, van welke aard ook' ('discriminatie van Joden zal in geen enkel opzicht mogen plaats hebben')³ - zijn naam verdween spoedig en alleen die van Breunese bleef over.

Eind januari werd door de secretarissen-generaal een conceptbesluit voor een Nederlandse Arbeidsdienst opgesteld waarin inderdaad geen enkele discriminerende bepaling voorkwam; dat besluit werd door Seyss-Inquart terzijde gelegd en hij stelde na lang touwtrekken een nieuw besluit op waarin de bepaling voorkwam dat Joden niet tot de Arbeidsdienst toegelaten zouden worden. De secretarissen-generaal weigerden dat besluit te onder-

¹ Nota, 30 juli 1940, van Scholtens aan het college van secr.gen. (Csg, stukken 1940). ² Csg: Notulen, 14 aug. 1940. ³ Brief, 24 juli 1940, van L. A. Kesper aan D. G. Draayer (Collectie-Drees, map 'Brieven uit bezettingstijd').